

Ústav světových dějin

Posudek oponenta diplomové práce

Jméno a příjmení studenta/studentky: Bc. Karolína Staňová

Název práce: **Vývoj čarodejníctva v Evropě v období neskorého stredoveku**

Jméno oponenta práce: PhDr. Jakub Izdný, Ph.D.

1. Heuristika (hodnocení známkou 1, 2, 3, 4 – v případě hodnocení 3 a 4 musí autor posudku slovně formulovat hlavní výtky)

1.1 Hodnocení použité literatury a pramenů	3
1.2 Úplnost použitých zdrojů z hlediska současného stavu bádání	2

Stručné hodnocení:

Autorka slibuje kritickou analýzu pramene, aniž by sáhla po originálu, často pracuje s texty přejetými do syntetických publikací. Někdy i když jiné části originálních textů cituje, prokládá popis obsahu díla citacemi čerpanými i ze sekundární literatury (s. 50, s. 63). U citovaných pramenů někdy odkazuje do pramene jako celku, bez pokusu o bližší upřesnění (s. 52, pozn. 187 a dále). Překlad hlavního pramen, který si zvolila, nad to vychází z výrazně mladšího vydání (až z druhé poloviny 17. století), což autorce nebrání, aby se zabývala jeho strukturou (s. 58), která může být výrazně ovlivněná staletými editorskými zásahy.

2. Řešení problému (hodnocení známkou 1, 2, 3, 4 – v případě hodnocení 3 a 4 musí autor posudku slovně formulovat hlavní výtky)

2.1 Volba cíle práce odpovídá zadání	3
2.2 Cíl z hlediska metodologie oboru je zvolen relevantně	4

FILOZOFICKÁ FAKULTA Univerzita Karlova

Ústav světových dějin

Stručné hodnocení:

Badatelská otázka (s. 8) je stanovena spíše povrchně ("Hlavným cieľom tejto diplomovej práce bude preskúmanie vývoja čarodejníctva a kritická analýza azda najvplyvnejšieho pojednania o čarodejníctve Malleus Maleficarum...") a obsahuje spíše popis postupu než skutečný dotaz pramenům kladený (snad v duchu úsloví, že "i cesta může být cílem").

Hlavní problém představuje sama definice tématu v názvu, často opakovaná. Sám název "vývoj čarodějnictví" sugeruje dojem, že se budeme bavit o trendech v černé magii a proměně kouzelných receptů. Podobnou nejasnou zkratku používá autorka stále: "Čarodějníctvo bolo v prostredí neskorostredovekej Európy hlboko zakorenené presvedčenie" (s. 8) - není jasné, jestli se tím tvrdí, že Evropa byla přesvědčená, že čarodějnice existují a nebo že Evropa byla objektivně plná lidí vnitřně přesvědčených, že sami jsou čarodějnice/čarodějníci. Podobně nejasně formulovaný je celý úvod, např. fráze "pochopenie samotného vývoja čarodejníctva" (s. 9). Stejně zmatečně působí formulace: "Tento fakt naznačuje, že čarodejníctvo nevzniklo ako explicitné narušenie kresťanského obradu, ale vyvinulo sa z herézy, ktorá tento prvok, svätú omšu, neobsahovala" (s. 43). Autorka se, hádám, nepokouší sledovat vnitřní trendy objektivně existujícího čarodějnictví a jeho vývoj podmíněný výchozími myšlenkovými systémy. Později zase padne tvrzení, že inkviziční spisy ze Španělska "formovali vývoj čarodejníctva" (s. 49). Do podobného přístupu upadá autorka v momentě, kdy konstatuje, že popis čarodějnictví v Kladivu je "znepokojivě nepřesný" (s. 65) (máme snad představu o nějakém objektivně existujícím čarodějnictví?). Velmi zvláště působí také formulace "Tento záver teda vďaka Kladivu nepochybne preukázal, že tam, kde sa stal skutok typický pre maleficium, tam museli byť prítomné aj ženy čarodejnice" (s. 69).

3. Hodnocení struktury práce (hodnocení známkou 1, 2, 3, 4 – v případě hodnocení 3 a 4 musí autor posudku slovně formulovat hlavní výtky)

3.1 Je struktura práce logická	2
3.2 Odpovídá struktura práce metodologii a metodám deklarovaným v úvodu práce	2

FILOZOFICKÁ FAKULTA Univerzita Karlova

Ústav světových dějin

Stručné hodnocení:

Zejména kapitoly 4. a 5. jsou formulovány s jistým respektem k chronologii, ale jejich struktura je budována dosti nahodile – někdy s respektem k lokalitě, někdy ke konkrétnímu dílu. Tak je kapitole o španělské inkvizici podřazen spis, který sice sepsal autor narozený na pyrenejském poloostrově a inkvizitor, ale žijící století před založením instituce španělské inkvizice (nadto píšící ve francouzském exilu). Podobně druhý citovaný dokument se rovněž datuje před vznik španělské inkvizice.

4. Hodnocení kvality textu práce (hodnocení známkou 1, 2, 3, 4 – v případě hodnocení 3 a 4 musí autor posudku slovně formulovat hlavní výtky)

4.1 Analýza pramenů a literatury	3
4.2 Interpretace pramenů a literatury v jejich vzájemných souvislostech	2

Stručné hodnocení:

Analýza samotného kladiva nemá jasně uspořádaný směr a ani konkrétně položené otázky. Díla týkající se pronásledování čarodějnic jsou často spíše popisována (neřkuli opisována) spíše než skutečně analyzována (už s. 52-54, ale týká se vlastně i kapitoly 6).

5. Kvalita zpracování (hodnocení známkou 1, 2, 3, 4 – v případě hodnocení 3 a 4 musí autor posudku slovně formulovat hlavní výtky)

5.1 Stylistika a pravopis	1
5.2 Použitá terminologie	1

Stručné hodnocení:

Jazyk mohu hodnotit pouze jako mluvčí češtiny. Neshledal jsem ale závažnějších pochyb.

Ústav světových dějin

6. Celkové hodnocení v rozsahu nejméně 500 znaků:

Autorka se pouští do zajímavého tématu, které svou kontroverzní podobou a vztahy k dodnes existujícím duchovním trendům, působí jako přirozeně lákavé z mnoha úhlů pohledu. Nadto představuje dodnes komplikovaný problém jako u všech historických témat, jejichž faktická stránka se dotýká oblastí, jež v dnešní době skeptická věda odkázala mimo své oblasti. To zároveň ale představuje nemalou výzvu z hlediska definice tématu a jeho zpracování. Jak bylo na konkrétních otázkách řečeno, autorka se ale s touto potíží vyrovnala spíše málo a zejména formulačně občas budí její práce dojem, jako by se chtěla zabývat jakousi vnitřní podstatou čarodějnictví jako takového. Skutečné téma, věnující se perzekuci z dnešního pohledu spíše domnělých čarodějnic zpracovává s proměnlivými výsledky.

Již v úvodu často zachází s povrchními a často překonanými soudy typu "strach z neznámého", "většinu čarodějnic tvořily ženy" (s. 8). Do těchto stereotypů občas upadá v průběhu celé práce, např. tvrzením, že důkazem nevinnosti bylo utopení osoby podezřelé z čarodějnictví (s. 47, p. 165) případně představa, že církve nerealizovala sama rozsudky smrti proto, aby si "uchovala nevinu a čistotu" v očích věřících (s. 80). Na pováženou je v tomto směru i tvrzení, že upálení mělo představovat jakési zostření rozsudku ve směru zaručení věčného zatracení (teologie trestu smrti přitom obvykle zdůrazňovala spíše pravý opak – snahu zachránit odsouzeného před věčným trestem i za cenu zkázy jeho těla).

Autorka přiměřeně stanovila oblast výzkumu, i když není příliš jasné proč si autorka zvolila jako startovní bod "oficiální přijetí křesťanství" (s. 10, kým a kde?), když zločin čarodějnictví nacházíme už v předkřesťanském římském právu, z nějž řada křesťanských stereotypů a právního vidění problému pramenila.

Správně upozorňuje na jednostrannou povahu pramenů, i když její tvrzení, že jejich autoři "mohli mít tendenci prezentovat čarodějnictvo a herézu v negativním světle" (s. 14) – představuje obtížně pochopitelný eufemismus. Také následná formulace, že je třeba "ověření tvrzení [pramenů] v sekundární literatuře" rovněž nepřesvědčuje o tom, že autorka pochopila podstatu historické práce.

FILOZOFICKÁ FAKULTA Univerzita Karlova

Ústav světových dějin

Obecným problémem stanovení postupu je také metodologicky nepřístojné přenášení známého fenoménu čarodějnické hysterie z raného novověku do středověkého kontextu, kde podobné případy (metodické hledání čarodějnic a jejich cílené "vytváření" ve velkých počtech pomocí nátlaku a mučení) prakticky příliš dokládány nejsou. Také neuspokojí automatické zmínění a rozbor středověké inkvizice, která není v kontextu středověku nejtypičtější institucí věnující se řešení otázky čarodějnic, její vývoj tudíž v rámci tématu představuje bezmála disparátní otázku, která pro téma má omezenější význam a smysl by měla pouze, pokud by se autorka více zabývala otázkou i pro raný novověk. Autorka často volně směšuje problematiku čarodějnic a herezí (pohřichu podobně volně, jak se to občas dařilo pozdě středověkým autorům), což představuje velký metodologický problém – autorka v podstatě anticipuje celý vývoj, aniž by výrazně zohlednila, že k protnutí těchto fenoménů došlo až v pozdější době. Autorka se na začátku své práce vyjadřuje i k prehistorii jako k antropologickému základu víry v čarodějnictví, ale (jak již bylo řečeno) vynechává kulturně zásadní prekurzory středověkého a novověkého postoje – tedy celou antiku, zejména římské právo (někteří autoři přitom "oživení" římského práva považují za hlavní příčinu návratu čarodějnictví na scénu koncem středověku).

Metodologicky jsou úvodní kapitoly 3 a 4 syntézou sestavenou ze syntéz a to dost často spíše formou jakéhosi "patchworku" textů než skutečnou syntézou.

V textu se běžně objevují zjevně nepřesné nebo chybné výroky: "V období od 10. století církev procházela reformním procesem. Přelom 10. a 11. století je obdobím takmer úplného vymiznutia pohanstva z územia Európy." (s. 27). "Petronilla de Midia sa tak stala prvou osobou, ktorá bola za zločin čarodejníctva popravená." (s. 37, se zřetelně chybějícími dodatky "v Irsku" a "známou", jakož i zamlčením faktu, že byla primárně odsouzena za herezi. Nemluvě o tom, že oblast Britských ostrovů si autorka sama nezvolila.)

Celá práce také obsahuje řadu protimluvů. Sama autorka např. upozorňuje na existující předpisy typu "Canon Episcopi", stavící se k čarodějnictví velmi skepticky, které mělo i dle ní definovat praxi až do vrcholného středověku, aby zároveň níže uváděla zobecňující konstatování bez opory v pramenech a literatury, často automaticky předpokládající

FILOZOFICKÁ FAKULTA Univerzita Karlova

Ústav světových dějin

přetrvávání některých myšlenek a postojů po celá staletí: "V priebehu 12. storočia bolo čarodejníctvo vnímané predovšetkým ako hrozba voči kresťanskému učeniu a sociálnemu poriadku, s dôrazom na jeho zničujúce následky nie len v rámci samotného náboženstva, ale tiež morálky a spoločnosti ako takej. Táto predstava napomohla k intenzívnejšiemu a systematickejšiemu prenasledovaniu čarodejníctva počas nasledujúcich storočí, čo vyvrcholilo počas veľkých čarodejníckych procesov na prelome stredoveku a novoveku" (s. 27), aby ale později konstatovala, že ve 13. -14. stolytí se celý koncept teprve formoval (s. 35). Autorka konstatojuje jako další etapu vývoje, že "Vo svojom ďalšom vývoji sa zrak inkvizície vo väčšine európskych krajín pomaly presunul z heretikov na čarodejnice." (s. 32) aby obratom konstatovala, že to vlastne dokazuje oblasť Španělska, kde došlo k opačnému fenoménu (inkvizície měla stále co na práci v kontextu čistoty víry mezi konvertity) a později konstatojuje, že v Německu bylo málo heretiků, takže tam také bylo málo čarodějnických procesů (s. 40-41, přitom pozdně středověké čarodějné procesy v Německu údajně představují celou polovinu počtu odsouzených.). Popis "vlny" procesů koncem 14. stolytí je vysvětlován poznámkou (s. 41, p. 133), která se výslovně vztahuje k období po Kostnickém koncilu. Někdy nedává smysl ani jednotlivé souvětí: "V prípade čarodejníctva sa mohol oprieť o dlhú tradíciu náboženského myslenia, zatiaľ čo čarodejníctvo ako také (ako ho poznáme z Kladiva na čarodejnice, alebo v neskoršom vývoji po jeho vydaní) bolo zatiaľ len novovzniknutým naratívom" (s. 47). Popis španělské inkvizície začíná "skončením reconquisty", aby se o pár řádků níže autorka zmínila o jejím založení roku 1478 (s. 48) a první čarodějnický proces inkvizície (?) antedatuje bez vysvětlení do roku 1424. Argument o Sprengerově autorství "Kladiva" (s. 57) se opírá o anachronický předpoklad, že Sprenger byl jako autor uveden hned od samého počátku, ale jeho jméno se objevuje až na textech, které jsou tištěny po smrti obou "autorů". (Následující rozbor podílu na autorství tak spíše postrádá smysl.) Jako nepochopení vnímám i autorčino upozornění na fakt, že při inkvizičním procesu docházelo i ke zkoušce žhavým železem (s. 30). Přitom se nejednalo o torturu v pozdějším

FILOZOFICKÁ FAKULTA Univerzita Karlova

Ústav světových dějin

smyslu, ale o prvky Božího soudu, který naopak inkvizice jako celek vytlačovala (podobně je později (s. 47) bez kontextu zmiňována chybně interpretovaná zkouška vodou).

Obecné problémy s kapitoly 4 a 5 byly řešeny už výše. Z dílčích zmiňuji zejména: Definice "vlny" (s. 38) čarodějnických procesů obsahově příliš nekoresponduje s dojmem, který pojem vlny vytváří. Sám popis situace 14. (i 15.) století přitom stále obsahuje jednotlivé případy, které zaujmou svojí výlučností a nejistotou soudů. Doklad této vlny se (opět) podobá spíše "patchworku" z různých období a míst (včetně případů, kdy byly soudní procesy odvolány s poukazem na nedůvěryhodnost obvinění).

Obecně platné názory a dogmata připisuje autorka konkrétním autorům (např. že Božská moc je nadřazená moci démonů je označeno za názor de Espiny (s. 53), ačkoliv jde o logické rozvedení dogmatu o Boží všemohoucnosti).

Analýza samotného kladiva nemá jasně uspořádaný směr a ani konkrétně položené otázky. Témata podkapitol v kapitole 6 jsou tak stanovena pro čtenáře poněkud nahodile a není příliš jasné, čeho se autorka chtěla dobat. Nárokům historiografické analýzy příliš nedostojí pouhé konstatování, že názory inkvizitorů jsou "kontroverzní a diskriminační". Problematika theodicey, z níž vyplývá řada teologických diskusí nemůže být zredukována na konstatování, že "sa týmto autori snažia vyhnúť zodpovednosti za perzekúciu a násilie spáchané v mene náboženstva." Autorčinu reflexi popisu boje Boha se Satanem jako manicheistickou, rozhodně nelze chápat jako přiměřený výklad celé problematiky (manicheismus byl stará a poměrně "osahaná" hereze, které se zkušeni inkvizitoři asi vyhýbali bez větších potíží).

Kapitola věnovaná praktické démonologii je v celém kontextu práce obtížně zařaditelná a formulace jednotlivých hlavních argumentů poněkud nechávají na pochybách, o jaké zjištění přesně autorce šlo. Některé dílčí argumenty např. že čarodějnice jsou i uctívačky d'ábla, a proto je čarodějnictví herezí (s. 66) prezentované jako přínos autorů Kladiva v podstatě kolidují s (po mém soudu správným) tvrzením autorky samé, že se tento argument objevil už v dřívějších dobách.

Je jasné, že autorku především zajímaly genderové aspekty díla (kapitoly 6.5 a 6.6), včetně otázky sexualizace celého problému čarodějnic, což je samozřejmě velmi důležitý aspekt

Ústav světových dějin

celého problému. Tyto kapitoly se také jeví v celé práci jako propracovanější. Přesto i zde se autorka nevyhnula nejistým formulacím: Na jednom místě tvrdí, že autoři Kladiva byli přesvědčeni, že "škodlivá magie a její praktikování bylo výlučně ženskou záležitostí", aby hned na následující stránce rozebírala (byť limitovaný) přístup pramene k mužům-čarodějníkům a jejich zločinům. Teorie o tom, že čarodějnictví a hereze byly genderově oddělené role, se ale ve světle shromážděných argumentů nejeví jako přesvědčivá.

Speciální pozornost (a trochu nelogicky vlastní kapitolu) věnuje autorka inkvizičnímu procesu definovanému Kladivem. Zde je ale, jak řečeno výše, největší problém v tom, že většinu kapitol představuje spíše převyprávění pramene a analýza je provedena spíše formou jakési obecné úvahy na závěr, která navíc představuje spíše úvahu banální.

Závěrečná kapitola věnovaná vývoji po vydání Kladiva poskytuje sice rámcový přehled, ale poněkud chaoticky nedokáže jasně určit, které konkrétní důsledky mělo právě Kladivo. Sama autorka uznává, že se objevovaly další a nové pověry, období bezprostředně po vydání bylo paradoxně prosto větších soudních excesů (katolická církev měla více starostí s probíhající reformací), některé naznačené proměny vnímání čarodějnictví pak lze i na základě autorčiných slov datovat dávno před samo dílo. Celková periodizace je asi přijatelná, ale funguje pouze tehdy, pokud sledujeme pouze autorkou vytyčenou oblast (Britské ostrovy, střední Evropa i Skandinávie naopak v 17. století zažívají jedny z nejvýraznějších honů na čarodějnice).

7. Otázky a připomínky k obhajobě:

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Karlova

Ústav světových dějin

Navržená známka:

Práce je na hraně hodnocení mezi známkou dobře (prospěla) a neprospěla. Výslednou známku ponechávám na průběhu obhajoby.

Datum: 25. 8. 2024

Podpis: Jakub Izdný